

УДК 37:340

Висоцька Л. В.

ПРАВОВА ОСВІТА: ПРОБЛЕМАТИЗАЦІЯ ПИТАННЯ ПОНЯТТЄВО-КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ

У статті актуалізовано питання окреслення поняттєво-категоріального апарату правової освіти, акцентовано його "тривіірну" структуру, зроблено спробу сформулювати універсальне/робоче визначення правової освіти. Доведено, що багатоаспектність тлумачення системи базових понять правової освіти (правова реальність, правовий плюралізм, правова освіта, зміст правової освіти, правове навчання, правове виховання, правова педагогіка, правова компетенція/компетентність, правосвідомість, праворозуміння, правова культура) обумовлено взаємозбагаченням системи правових та педагогічних наук.

Ключові слова: *освіта, правова освіта, правова культура, поняттєво-категоріальний апарат, дослідження, освітній процес.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Розбудова України як правової держави потребує забезпечення належного рівня правової культури та правової свідомості, праворозуміння як суспільства в цілому, так і конкретних його членів. Правова освіта стає тим універсальним інструментом і механізмом з вирішення завдань, пов'язаних з наданням громадянам, групам громадян правових знань, вмінь і навичок засобами правового навчання і виховання.

З метою забезпечення ефективної розбудови України як демократичної, європейської держави та становлення суспільства з високим рівнем правової культури було прийнято Національну програму правової освіти населення (Указ Президента України № 992 /2001 від 18. 10. 2001 р.) (далі – Програма). Для активізації науково-дослідницької роботи, Програмою визначено необхідність включення до тематик дисертаційних досліджень і наукових робіт питання правової освіти населення. Починаючи з 2001 року Національна академія наук України, Академія правових наук України, Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, Одеська національна юридична академія, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Львівський національний університет імені Івана Франка сприяють опублікуванню дисертаційних досліджень і наукових робіт з найбільш актуальних питань правової освіти населення [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тому у вітчизняному науковому дискурсі все більшого поширення набувають питання правової освіти (далі – ПО). У сучасному науковому дискурсі з'явилися праці, присвячені дослідженням таких актуальних аспектів ПО як: історія становлення та розвитку ПО (Б.І. Андрусишин, А.М. Гуз, В.С. Кахнич, О.О. Костенко, І.О. Кучинська); ПО майбутніх педагогів (Б.І. Андрусишин, А.О. Галавацька, І.О. Федоров, Д.М. Клочкова, О.М. Іваній, Л.Т. Рябовол, С.О. Скворцова); правова компетенція інших спеціалістів (І.М. Богданова, Г.В. Лазарчук, Н.М. Логінова, О.М. Макеєва, О.Б. Кравченко); теорія і зміст ПО (С.Б. Гавриш, А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, В.Ф. Опришко, О.І. Пометун, Т. О. Ремех, Л.Т. Рябовол, В.Л. Сутковий, І.О. Федоров, Т.М. Філіпенко, С.І. Шимон, Ф.П. Шульженко та ін.); методологія ПО (І.В. Бенедик, О.В. Петришин, М.В. Цвік) тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зазвичай, науковці розглядають і розуміють ПО, посилаючись на Національну програму правової освіти населення (2001 р.) та уникають уточнення її поняттєво-категоріального апарату. Попри те, що такий підхід, легітимізує поняття у педагогічному дискурсі, він утруднює виокремлення досліджуваних явищ освітньої системи.

Мета статті: сформулювати універсальне/робоче визначення ПО, яке забезпечить найбільш узагальнене розуміння її предмету, змісту і суті та дозволить обґрунтувати систему базових понять і термінів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Трансформація правової реальності в умовах сьогодення (глобалізації, європеїзації, інтеграції, стандартизації освіти) призводить до постійного оновлення змісту, форм, методів і засобів ПО, що викликає необхідність уточнення її визначення.

У довідковій літературі ПО тлумачиться, як: сукупність правового виховання і навчання праву [2]; один з головних елементів формування правової культури і правової свідомості [4]; структурний компонент освіти в Україні, процес набуття правових знань, навичок та вмінь, формування поваги до права, закону, прав та свобод людини, відповідних правових орієнтацій та оцінок, правових поведінкових установок та мотивів правомірної поведінки [3] тощо.

Відповідно до згадуваної вище Програми, ПО являє собою комплекс заходів виховного, навчального та інформаційного характеру, спрямованих на створення сприятливих умов для мотивування громадян до набуття правових знань, умінь та навичок у їх застосуванні, необхідних для реалізації своїх прав і свобод, а також виконання покладених на них обов'язків [5].

Специфіка аналізованого поняття, його дотичність до системи правових наук спонукає до звернення до правових актів, що унормовують понятійно-категоріальний апарат. Серед них: Указ Президента України №992/2001 "Про Національну програму правової освіти населення" (2001 р.), Указ Президента України № 1149/2008 "Про Всеукраїнський тиждень права" (2008 р.). "Свої" визначення щодо ПО пропонують: Навчальна програма "Правознавство (практичний курс)" для 9-х класів навчальних закладів (Рекомендовано міністерством освіти і науки України, лист від 21.05.08 р. № 1/11-1969), Програма для загальноосвітніх навчальних закладів "Правознавство" 10 клас рівень стандарту / академічний рівень, Програма для загальноосвітніх навчальних закладів "Правознавство" 10–11 класи профільний рівень (Суспільно-гуманітарний напрям, правовий профіль), підручники "Правознавство" для загальноосвітніх навчальних закладів, навчальні посібники "Правознавство (Основи правознавства)", для студентів неюридичних/юридичних спеціальностей навчальних закладів I-IV рівнів акредитації та інша правова наукова література.

Отже, звернення до державної законодавчої бази, освітніх документів та публікацій вітчизняних науковців дозволяє сформулювати універсальне, більш ширше визначення розглядуваного поняття. *Правова освіта* – це структурний комплексний компонент освіти України, що являє собою:

- діяльність органів влади, юстиції та освіти, направленої на розробку і запровадження напрямків, програм, рекомендацій, механізмів інформаційного та методологічного характеру з приводу забезпечення правової освіченості населення;
- комплекс заходів виховного, навчального та інформаційного характеру, спрямованих на створення належних умов для набуття населенням правових знань та навичок;
- процес засвоєння правових знань, вмінь та навичок з метою формування правової свідомості, правової культури особистості для реалізації правових поведінкових установок існування соціально неоднорідного суспільства.

Представлене вище тлумачення аналізованого поняття можна унаочнити (рис. 1).

Тривимірність наведеного визначення (нормативне регулювання – двосторонній освітньо-виховний процес) вказує на нерозривний зв'язок педагогічних і правових понять, що стає визначальною

ознакою здійснення правової освіти. Тому при дослідженні поняттєво-категоріального апарату ПО вважаємо доречним застосовувати комплексний підхід, який передбачає взаємозв'язок державно-політичних, правових, юридичних, освітньо-педагогічних факторів.

Звернення до "Великого тлумачного словника сучасної української мови", дозволяє встановити, що слово "термін" тлумачиться як таке, що означає чітко окреслене спеціальне поняття; "поняття" – одна з форм мислення, результат узагальнення суттєвих ознак об'єкта дійсності; "категорія" – (філос.) основне логічне поняття, що відбиває найзагальніші закономірні зв'язки й відношення, які існують у реальній дійсності, – (наук.) родове поняття, що означає розряд предметів, явищ і т. ін. або їхню важливу спільну ознаку [1]. Відповідно, понятійно-категоріальний апарат ПО розуміємо як сукупність термінів, які відображають систему понять і являють собою інструментарій даної галузі знань.

Складність поняттєво-категоріального апарату ПО обумовлена багатозначністю предмета (організаційна структура, зміст, форми, методи, правові знання, уміння, навички) та розгалуженістю її системи. Система ПО являє собою сукупність навчальних і навчально-виховних закладів, які відповідно до закону здійснюють непрофесійну правову та професійну юридичну освіту. Непрофесійна ПО: дошкільна ПО; загальноосвітня шкільна ПО; ПО в професійних виховних закладах, ПО у вищих навчальних закладах; ПО в закладах підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів; правова самоосвіта громадян. Професійна юридична освіта: вища юридична освіта; аспірантура; докторантура, професійна юридична самоосвіта [5]. Розгалуженість системи ПО зумовлює включення до її поняттєво-категоріального апарату суто спеціалізованих понять: правова освіта населення, правова освіта учнівської молоді, правова освіта педагогів, правова освіта робітників внутрішніх справ тощо.

Таблиця 1

Система ПО в Україні			
Непрофесійна ПО		Професійна юридична ПО	
11	Дошкільна ПО	11	Вища юридична освіта
	Загальноосвітня шкільна ПО		
	ПО в професійних виховних закладах		
	ПО у вищих навчальних закладах		
22	ПО в закладах підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів	22	Аспірантура докторантура
33	Правова самоосвіта	33	Професійна юридична самоосвіта

Отже, можемо констатувати, що поняттєво-категоріальним інструментарієм правової освіти є: правова реальність, правовий плюралізм, правова освіта, зміст правової освіти, правове навчання, правове виховання, правова педагогіка, правова компетенція/компетентність, правосвідомість, праворозуміння, правова культура.

Висновки з пропонованого дослідження. Вищезазначене дозволяє визначити нам специфіку поняттєво-термінологічного апарату, а саме: державотворча та нормотворча робота органів центральної державної влади та влади на місцях призводить до трансформації правової реальності та становлення правового плюралізму; діяльність органів юстиції та освіти щодо стану і рівня розвитку правової освіти населення України, формування її змісту, забезпечення якості не мають узгодженого характеру; запровадження напрямів, програм, рекомендацій, механізмів інформаційного та методологічного характеру з приводу забезпечення правової освіченості населення повинно мати системний та комплексний характер; трансформація поняттєво-термінологічного апарату у процесі державно-правового розвитку України доводить взаємозалежність та граничність права і педагогіки в питаннях правової освіти обумовлює використання понять і термінів цих галузей знань.

Таким чином до *перспектив подальших розвідок* відносимо необхідність теоретичного осмислення визначених вище категорій, що становлять понятійно-термінологічний апарат правової освіти.

Використані джерела

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з. Дод., допов. на CD). [Електронний ресурс] / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Режим доступу: <http://padaread.com/?book=50054>.
2. Енциклопедичний словник економіки і права on-line. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://window.edu.ru/resource/851/61851>.
3. Юридична деонтологія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: otice: Use of undefined constant cases – assumed 'cases' in /home/sapa/domains/info-library.com.ua/public_html/books.php on line 69.
4. Юридична енциклопедія [Електронний ресурс] / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – Режим доступу: <http://kul.kiev.ua/praci-2004-roku/juridichna-enciklopedija-v-6-t.-redkol.-ju.s.-shemshuchenko-vidp.-red.-ta-in.html>.
5. Указ Президента України "Про національну програму правової освіти населення" від 18 жовтня 2001 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/992/2001/conv>.

Vysotska L.

**LEGAL EDUCATION:
ISSUES PROBLEMATISATION CONCEPTUAL-CATEGORICAL APPARATUS**

In this article is actualized the question of the evaluating of the conceptual-categorical apparatus of legal education, and accented its "three-dimensional (three-component)" structure, an attempt was made to formulate a universal/ working definition of legal education. Legal education is a structural complex component of Ukrainian education that presents: government, judicial and education authorities work oriented to the development and trends implementation, programs, recommendations, mechanisms of information and methodological nature concerning the provision of the legal literacy of the population; a package of measures of educational, training and informational nature aimed at creating proper conditions for population acquisition of legal knowledge and skills; the assimilation process of legal knowledge, skills and abilities for the purpose of legal consciousness formation, legal culture personality, for implementation of the legal behavioral settings of a social heterogeneous society existence. Conceptual-categorical apparatus of legal education is understood as a set of terms reflecting the concept system and represent the tools of a given field of knowledge. Conceptual-categorical instruments of legal education are: legal reality, legal pluralism, legal education, the content of legal education, legal teaching, legal nurturing, legal education science (pedagogics), legal competence, law consciousness, law understanding, legal culture. It has been defined the specificity of the conceptual and terminological apparatus, namely: the state making and standard-setting work of the central government and local authorities leads to the transformation of legal reality and the formation of legal pluralism; the judicial and education authorities work about the condition and the development level of legal education of the population in Ukraine, the formation of its content, quality assurance doesn't have an agreed character; trends implementation, programs, guidelines, mechanisms of information and methodological nature concerning the provision of the legal literacy of the population should have a systematic and complex character (nature); transformation of the conceptual and terminological apparatus in the process of state and legal development of Ukraine proves the interdependence and irreducibility of law and pedagogy in matters of legal education, determines the use of the concepts and terms of these disciplines. It is proved that the multidimensional interpretation of the basic concepts system of legal education caused by system's mutual enrichment of legal and pedagogical Sciences.

Key words: education, legal education, legal culture, conceptual-categorical apparatus, research, educational process.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2016 р.